

Interpretácia husitských vojen v slovenskej historiografii v druhej polovici 20. storočia*

GEORGIJ P. MELNIKOV

Kľúčové slová: husitské vojny, Slovensko, stredovek, ideológia, interpretácia, historiografia

Husitské vojny na území dnešného Slovenska patria k tým historiografickým témam, v ktorých interpretáciách sa veľmi názorne prejavujú ani nie tak zmeny vedeckých paradigiem, ako skôr zmeny aktuálnych spoločensko-historických podmienok. Analýza toho, ako sa môže interpretácia udalostí dávno minulých kardinálne meniť v závislosti od zmeny ideológií aj pod perom jedného a toho istého historika, je mimoriadne zaujímavá z hľadiska širšieho problému historickej pamäti a ciest jej formovania. Budeme sledovať, ako sa husitské vojny – jedno z najvýznamnejších období českých dejín – interpretovali v syntetických prácach o histórii Slovenska, pretože sa tieto vojny dotkli aj jeho územia. Už na úvod poznamenáme, že pri objasňovaní tejto témy sa ako v zrkadle odrazili všetky významné zmeny, ktorými Československo a od roku 1993 samostatné Slovensko prešli v druhej polovici dvadsiateho storočia.

Pred vlastnou analýzou historiografických interpretácií uvádzame v chronologickom slede niekoľko kľúčových dobových udalostí. Husitské vojny sa pomerne rýchlo stali súčasťou veľkej európskej politiky. Dňa 25. marca 1423 bola v Kežmarku podpísaná medzinárodná zmluva, ktorou sa poľský kráľ Vladislav II. a litovský veľkvojvoda Vytautas zaviazali poskytnúť cisárovi a českému a uhorskému kráľovi Žigmundovi pomoc v boji proti husitom pod podmienkou, že nebude podporovať križiacke vojská v ich protipol'skej politike. Na prvé ťaženie na územie Slovenska sa husitské (presnejšie táboritské) vojská vydali v období januára až februára 1428, keď po západnom Slovensku prešli až k Bratislave. Tam sa v apríli 1430 konalo rokovanie husitských veliteľov so Žigmundom, ktoré sa skončilo bezvýsledne. Nasledujúcu jar sa vojská sirotkov vydali smerom na Považie, kde v zrážkach so Žigmundovou armádou utrpeli ťažké straty. Na jeseň roku 1431 táboriti a sirotkovia pod velením takých výrazných osobností ako Prokop Holý a Čapek zo Sán z dvoch smerov vtrhli na Slovensko, spojili sa v Žiline a pokračovali na Liptov. Pre vnútorné rozpory sa však rozdelili, a tak uhorské vojská pri Ilave sirotkov porazili.

---

* Štúdiu z ruštiny preložil a pridal k nej komentáre Juraj Benko.

Niektorí predstavitelia slovenskej šľachty v oblasti Nitry však českých husitov podporili. V lete roku 1432 sa táboriti a sirotkovia znovu vydali na pochod, obsadili Trnavu (ktorú Žigmund veľmi skoro vykúpil), Skalicu, Trenčín, obliehali Kremnicu a Bratislavu. Pritom husiti zaťažovali miestne obyvateľstvo rôznymi druhmi daní. V samotnej Bratislave sa v novembri 1432 pripravoval husitský prevrat. No skončil sa neúspechom, rovnako ako i ďalšie husitské pokusy o ovládnutie Bratislavy v priebehu rokov 1433 – 1434.

V roku 1432 uskutočnil Žigmund vojenskú reformu, v rámci ktorej rozdelil uhorské kráľovstvo na dva vojenské okruhy: južný sa mal sústreďovať na boj s tureckou armádou a severný, ktorý sa rozkladal na území súčasného Slovenska, mal odrážať nájazdy husitov. V roku 1433 bývalý protivník husitov, šľachtic Ladislav z Ludaníc, prešiel na ich stranu a poskytol svoje sídlo na vytvorenie husitského centra, kde sa zhromažďovali ich slovenskí stúpenci. Na jar roku 1433 husitské vojská zaútočili na Spiš, Liptov, Turiec. V lete 1434 sa vydali z Trnavy na juh. Najprv vypálili Svätý Jur, potom tiahli cez Žitný ostrov až po Šurany a odtiaľ naspäť do Trnavy. Po smrti kráľa Albrechta v roku 1437 reálnu moc nad veľkou časťou slovenského územia sústredil vo svojich rukách jeden z bývalých českých protihusitských veliteľov Jan Jiskra z Brandýsa. Opieral sa pritom o patriciát východoslovenských a banských miest a využíval na svoje ciele hnutie bratříkov, ktoré sa v staršej historiografii opisovalo ako protifeudálne. S menom Jana Jiskru je spojená posledná fáza husitského vplyvu na Slovensku. Zapojil sa do dynastického zápolenia o uhorský trón, viedol vojská kráľa Ladislava Pohrobka a roku 1447 porazil najsilnejšieho uhorského veliteľa a politického činiteľa Jána Hunyadyho. Roku 1452 však Jiskra, kráľom Ladislavom pozbavený všetkých hodností, opustil Uhorské kráľovstvo. Keďže roku 1453 bratřícke hnutie zosilnelo a vážne ohrozovalo štátnu moc, kráľ roku 1455 opäť povolal Jiskru a poveril ho skončiť s bratříkmi a utlmiť feudálne rozbroje. Do dôsledku sa mu úlohu splniť nepodarilo, takže bratřícke hnutie nakoniec potlačil až ďalší kráľ – Matej Korvín počas ťažení v rokoch 1458 a 1467. To je teda základný faktografický rámec, ktorý sa stal základom na niekoľko rozličných súčasných interpretácií.

Už na tomto mieste treba poznamenať, že uvedené rôzne pohľady na nami zvolenú tému nevznikli v tej istej dobe. Interpretácie sa plynulo vyvíjali v previazanosti na ideologické premeny v československej spoločnosti, vrátane zmien oficiálnych ideologických dogiem komunistického režimu vo sfére dejepisectva.

Tiež je nutné zdôrazniť, že táto téma mala veľký význam pre ideológov československých vzťahov a pozitívneho vplyvu českých pokrokových tradícií na Slovákov v dobe, keď oba národy žili oddelene v dvoch rozličných štátoch – v Českom a Uhorskom kráľovstve. Práve husitské vojny na území Slovenska (vtedajšieho Horného Uhorska) sa prezentovali ako prvá historická udalosť od čias Veľkej Moravy, ktorá spájala oba národy. Tento aspekt patril ku kľúčovým prvkom v koncepcii československej jednoty

vo všetkých jej variantoch, od masarykovského čechoslovakizmu po bratskú jednotu českého a slovenského národa a ich pokrokových tradícií (s českým primátom) v časoch socializmu.

Z podobných stanovísk vychádzala koncepcia husitského vplyvu na Slovákov v zásadnej kolektívnej práci slovenských historikov *Slovensko. Dejiny* pod vedením Jána Tibenského¹, koncipovanej ako významný slovenský historiografický projekt obdobia socializmu. Druhé vydanie tejto práce je poplatné obdobiu „normalizácie“, čo vidieť už v jeho úvode, kde sa zdôrazňuje, že „*po prekonaní hlbokkej krízy, ktorou prešla československá spoločnosť v druhej polovici šesťdesiatych rokov a najmä v rokoch 1968 – 1969, dosiahla historiografia na Slovensku nepopierateľné úspechy*“.² Autorom časti tohto diela, ktorá spomína prítomnosť husitov na Slovensku, je Richard Marsina, významný slovenský historik zaoberajúci sa vývojom Slovenska v stredoveku, ktorý sa následne stal jednou zo základných postáv slovenskej historickej vedy. Z jeho pera vyšli i analogické kapitoly v ďalších kolektívnych syntetických prácach o dejinách Československa a Slovenska. Preto vývoj jeho názorov na túto problematiku a zmeny v samotnom spôsobe prezentácie historického materiálu sú hodné zvláštnej pozornosti. Vo vyššie uvedenom diele je časť venovaná husitom na Slovensku najrozsiahlejšia v porovnaní s analogickými textami v neskorších kolektívnych prácach – tvorí ju sedem strán veľkého formátu (s. 289 – 296).

R. Marsina zvlášť zdôrazňuje skutočnosť, že medzi žiakmi a stúpenkami Jána Husa boli Slováci. Jedným zo zakladateľov Tábora bol slovenský kňaz Lukáč z Nového Mesta nad Váhom, ktorého roku 1424 dali upáliť ako kacíra páni z Rožmberka. Husitizmus tu bol hodnotený výlučne pozitívne, ako najhrdinskejšie obdobie národných dejín. „*Boží bojovníci celých pätnásť rokov nielen hrdinsky odrážali zúrivé útoky križiackych armád, ale husitské manifesty, po nich odvety vojenské výpravy a 'spanilé jízdy' rozosiali semeno husitskej ideológie, roznieťili protifeudálny boj ľudových mäs v susedných i vzdialenejších krajinách Európy. Husitská revolúcia zasiahla aj do osudov susedného Slovenska a slovenského ľudu*“.³ Je povšimnutiahodné, že v ďalších textoch už R. Marsina takýmto tónom husitov neoslavoval a ani o kňazovi Lukáčovi sa nezmieňoval.

Ďalej R. Marsina uvádza, že uhorskí feudáli si „*veľmi dobre uvedomovali triedny charakter husitského hnutia*“, a preto aktívne pomáhali Žigmundovi v boji proti nemu, zúčastnili sa prvých krížových výprav a plienenia na území celých Čiech a Moravy. Konštatuje, že „*museli hanebne odťahnúť*“, napokon ich husiti vytlačili aj z juhovýchodnej Moravy, a „*tak sa Slovensko dostalo do bezprostredného susedstva husitskej revolučnej moci*“.⁴ Na-

¹ *Slovensko. Dejiny*. Zostavovateľ J. Tibenský. Vydanie 2. Bratislava : Obzor, 1978.

² Tamže, s. 8.

³ Tamže, s. 289.

⁴ Tamže, s. 289.

sleduje podrobný faktografický opis, celkovo objektívny, ktorý sa v skrátenej podobe bude opakovať aj v ďalších textoch R. Marsinu venovaných tejto téme. Pritom v analyzovanej knihe autor neustále zdôrazňuje pozitívny vplyv husitov: ich posádky na Slovensku zohrali významnú úlohu, ich pevnosti nepriatelia nedokázali dobyť, ich velitelia boli postrachom pre uhorských svetských i duchovných feudálov... Pozitívne oceňuje aj iniciatívu trnavského husitského hajtmána Blažka, ktorý prinútil bratislavský patriciát k poplatku, a dokonca sa pokúsil aj priamo ovládnuť Bratislavu.⁵

Pritom sa uvádzalo, že na Slovensku neboli objektívne vhodné podmienky na to, aby husitské hnutie zapustilo hlbšie korene a stalo sa „*revolučnou ideológiou širokých más ľudu*“.⁶ Napriek tomu „*husitstvo našlo i tu určitý ohlas a husitská revolúcia vo svojich vojenských, politických, sociálnych i ideologických dôsledkoch ovplyvnila vývoj slovenskej národnosti*“.⁷ Prítomnosť husitských posádok výrazne posilňovala postavenie slovenskej národnosti v mestách najmä preto, že nemecké obyvateľstvo pred nimi utiekalo. Husitské ťaženia tiež posilňovali „*protifeudálny zápas slovenského ľudu*“. Po odchode husitských posádok sa spojenie s českými krajinami opäť posilnilo príchodom českých vojsk pod velením Jana Jiskru.⁸

Vojenské a politické aktivity Jana Jiskru R. Marsina opisuje veľmi podrobne, pričom upozorňuje, že ho nemožno idealizovať, ako to robila časť starého dejepisectva. Jiskra „*nebol nositeľom a šíriteľom husitskej revolučnej tradície na Slovensku*“. Bol skôr vojakom z povolania, žoldnierom (v orig. „*typom kondotiéra, ktorý za peniaze bol ochotný ponúknuť služby komukoľvek*“). No i tak úspešne splnil úlohu obrancu práv habsburskej dynastie. Práve za to ho po celej Európe preslávil Eneas Silvius Piccolomini (pápež Pius II) vo svojej *Českej histórii*. Jiskra sa ako najvyšší hajtmán stal najvýznamnejším mocenským činiteľom politického života Uhorského kráľovstva. Jeho pôsobenie a sila „*boli nepochybne olejom do ohňa feudálnej anarchie*“, no súčasne chránili mestá na Slovensku od útokov zo strany uhorských feudálov. Jiskra sa staral o hospodársky rozvoj týchto miest, preto ho podporovali v boji proti Jánovi Hunyadimu.⁹ R. Marsina týmto spôsobom sumarizuje pozitívne a negatívne aspekty pôsobenia Jana Jiskru. V jeho neskorších textoch to však už nenájdeme, pretože sa vyhýba akýmkoľvek hodnoteniam.

Osobitnú pozornosť venuje analyzovaná syntéza bratríckemu hnutiu. Autor zvlášť upozorňuje, že ku vzniku tohto protifeudálneho hnutia na Slovensku prispela okrem vnútorných príčin i prítomnosť českých vojsk Jana Jiskru, pozostávajúcich z bývalých husitov. Toto vojsko zachovávalo, hoci v menšej miere, husitské revolučné tradície. Bratríci

⁵ Tamže, s. 290-291.

⁶ Tamže, s. 291.

⁷ Tamže.

⁸ Tamže.

⁹ Tamže, s. 293.

sú vykreslení ako prostí českí vojaci, ktorým nevyplatili žold, preto nemali iné východisko než rabovať kláštory, hrady a mestá. K hnutiu sa pridali niektorí kapitáni Jiskrových vojsk a mnohí slovenskí feudáli, ako aj časť prostého obyvateľstva slovenského, nemeckého, maďarského, ukrajinského pôvodu. Vodcom hnutia sa stal Petr Aksamit z Kosova, pod ktorého vedením dosiahlo hnutie v rokoch 1453 – 1458 svoj vrchol a jeho protifeudálny charakter sa najostrejšie vyhranil. Bratrci budovali poľné tvrdze, ktoré podľa husitského vzoru nazývali tábormi. Okolo roku 1458 ovládali 36 hradov a takýchto táborov.¹⁰ Autor presviedča, že „(b)ratrci živilí v slovenskom poddanom ľude nenávisť proti svetským i cirkevným feudálom“.¹¹ Potom podporili záujem Mateja Hunyadiho (Korvína) o uhorský trón, no ten, len čo získal moc, ich vojensky porazil a následne ich hnutie úplne potlačil. Hodnotenie bratříkov v neskorších autorových prácach sa postupne čoraz viac vzdďaluje od protifeudálneho a pozitívne vplývajúceho na rozvoj Slovákov.

Diferencovanejšie, vrátane kritických prvkov, pristupuje R. Marsina k hodnoteniu husitského vplyvu na Slovensko vo viacväzkovej syntetickej práci kolektívu akademikov *Přehled dějin Československa*, ktorá mala byť svedectvom rozkvetu československej historickej vedy v časocho normalizačnej stagnácie na konci sedemdesiatych rokov. Toto dielo, prinajmenšom v častiach venovaných stredoveku a novoveku, sa skutočne vyznačuje viacerými novými koncepciami a kritickým prehodnotením niektorých prekonaných dogiem československej historiografie z obdobia raného socializmu, čo bolo aj jeho hlavným pozitívom.¹²

Téma, ktorá nás zaujíma, je obsiahnutá v kapitole XI. Jej autorom je opäť R. Marsina.¹³ Zdôrazňuje sa tu, že husitské vojská sa vydávali len na územie Slovenska, nikdy neprekročili Dunaj, a že pre husitov Uhorské kráľovstvo venovalo tureckému nebezpečenstvu až druhoradú pozornosť, čo objektívne oslabovalo odpor proti tureckým výbojom do Európy. Prvej „spanilej jazdy“ husitov na Slovensko roku 1428 sa zúčastnili všetky zoskupenia husitov (táboriti, sirotkovia, pražania), ktorí porazili uhorské vojská. R. Marsina podrobne opisuje ťaženia a boje a hovorí i o tom, že husiti páchali násilie, vypalovali kláštory, pevnosti a mestá, zaťažovali daňami miestnych roľníkov i mestá.¹⁴ „*Všechna tato tažení měla už rysy kořistných výprav a měla jen velice málo společného s původními ideály, vytyčenými husitskou revolucí*“,¹⁵ uzatvára autor. Jednotliví velitelia podnikali vý-

¹⁰ Tamže, s. 294

¹¹ Tamže s. 295

¹² МЕЛЬНИКОВ Г.П. Рец. на кн.: Обзор истории Чехословакии. [MEĽNIKOV, G. P. Recenzia na knihu: Přehled dějin Československa] Zv. I., kap. 1 – 2. Praha : Academia, 1980 – 1982. In *Вопросы истории [Otázky dejín]*, 1984, č. 7. s. 163-167.

¹³ *Přehled dějin Československa*. Praha : Academia, 1980. D. I/1 (do r. 1526). (red. O. Říha, J. Janáček, R. Marsina). Hlava XI (R. Marsina, P. Ratkoš, J. Vozár).

¹⁴ Tamže s. 563-564

¹⁵ Tamže s. 565.

pravy na vlastnú päsť a ich hlavnou pohnútkou sa stalo získanie bohatej koristi, ktorá sa síce delila medzi všetkých vojakov, no jej podstatnú časť si privlastňoval sám veliteľ. Ten už vystupoval ako vodca žoldnierov, ktorého záujmy sa typologicky zhodovali so záujmami jeho protivníkov.¹⁶ Predošlá téza o tom, že husitské vojská priniesli na Slovensko pokrokové ideály husitskej revolúcie a posilnili protifeudálne hnutie Slovákov, sa úplne vytratila. Naopak, zdôrazňuje sa tu prerod husitských bojovníkov na žoldnierov a lupičov, odohrávajúcich sa v značnej miere práve na území Slovenska. To sa opiera o tú skutočnosť, že po porážke radikálnych husitov v bitke pri Lipanoch v Čechách v roku 1434 velitelia husitských posádok na Slovensku pochopili, že príliv nových vojakov z Čiech sa zastavil a oni sa tu dlho neudržia. Preto sa začali zo Slovenska sťahovať, často za „odškodné“ od miestnych feudálov.¹⁷

V podkapitole „Vplyv husitského revolučného hnutia“ sú jasne rozlíšené dve obdobia prenikania husitskej revolučnej ideológie na Slovensko: prvá – do roku 1429/30, a druhá – od roku 1431, keď sa na Slovensku objavili prvé stále husitské posádky. Zdôrazňuje sa pozitívny vplyv husitskej ideológie v prvom období.¹⁸ Avšak i toto tvrdenie je v rozpore s údajmi o koristnom charaktere prvej „spanilej výpravy“, uvedenými na predchádzajúcich stranách.

Téza o pozitívnom vplyve husitských posádok na slovakizáciu miest tu pretrvala. Zvýrazňuje sa vplyv husitskej ideológie na mestské obyvateľstvo, najmä na chudobu a zemanov. Centrum slovenských husitov sa vytvorilo na majetkoch pánov z Ludaníc v oblasti Nitry. V závere odseku sa konštatuje: „*I když husitská ideologie nezapustila na Slovensku tak hluboké kořeny jako v Čechách, přece jen představovala trvalou hrozbu vládnoucímu feudálnímu řádu a vyvolala ostrá represivní opatření proti svým přívržencům.*“¹⁹ V porovnaní s českými spoluautormi, ktorí sa v tejto práci zmieňujú o husitoch, Slováci viac zdôrazňujú vojensko-koristnícky charakter husitskej činnosti, čo objektívne protirečí starým tézám o pozitívnom vplyve husitov na protifeudálne postoje Slovákov a o posilnení slovenskej národnosti. Ved' takto charakterizovaná mechanika pozitívneho vplyvu pri systematickom lúpení miestneho obyvateľstva je nepochopiteľná.

Celá podkapitola, ktorá sa venuje Janovi Jiskrovi, definitívne rúca starý mýtus o ňom ako o poslednom husitskom vojvodcovi a poukazuje na následnú premenu bývalých husitských bojovníkov na obyčajných žoldnierov. Zdôrazňuje sa, že Jiskrove akcie boli naplno previazané s vnútropolitickým súperením v Uhorskom kráľovstve. Jiskrova zrada niekdajších husitských revolučných ideálov je formulovaná takými slovami, ktoré v kontexte

¹⁶ Tamže s. 565

¹⁷ Tamže.

¹⁸ Tamže, s. 567.

¹⁹ Tamže, s. 568.

československej „normalizácie“ rokov 1970 – 1980 bolo možné čítať ako skrytú kritiku režimu Gustáva Husáka a jeho vývoja od slovenského komunistu-reformátora na československého predstaviteľa policajného režimu „normalizácie“: „*Když hnutí [bratřícke], jehož vzniku vlastně napomáhal, přerostlo v hnutí protifeudální, Jiskra se stal opět osobou, která měla normalizovat poměry, [zvýr. G. M.], tedy toto hnutí zase potlačit.*“²⁰

V podkapitole o bratríckom hnutí sa opäť zdôrazňuje kladný vplyv husitstva na Slovensko. Konštatuje sa, že s Jiskrom, ktorý bol katolíkom, prišlo na Slovensko niekoľko tisíc husitských bojovníkov, ktorí na Slovensku sami praktizovali a zavádzali medzi miestne obyvateľstvo prijímanie pod obojím spôsobom, (teda chleba aj vína, ako bolo zvykom u českých husitov). Šíreniu husitských názorov v slovenskom prostredí prispievalo aj spoločné sociálne cítenie a zrozumiteľný jazyk. Po vyhnaní Jiskru z Uhorského kráľovstva v roku 1453 značná časť jeho vojska prešla na stranu bratříkov. Ich hnutie, porazené uhorskými magnátmi, sa hodnotí pozitívne, pretože „*nesporně přispělo v době svého rozkvětu k oslabení pozic Němců na Slovensku a posilovalo i vědomí slovenské národnosti; husitská ideologie v bratřícké variantě také podporovala protifeudální odpor slovenského lidu.*“²¹

V konečnom dôsledku sa analýza danej témy v diele *Přehled dějin Československa* nevyhla protirečeniam. Očividne si odporujú tézy o pozitívnych aspektoch husitského vplyvu v ideologickej oblasti a negatívnom účinku na spoločnosť Slovenska vzhľadom na vojenko-koristnícky charakter prítomnosti husitských vojsk na jeho území.

Koncepcia výlučne pozitívneho vplyvu husitov na rozvoj Slovákov je v skratke zhrnutá v syntetickej práci *Československé dějiny v datech*, napísanej kolektívom českých historikov, ktorého súčasťou nebol ani jeden Slováč (meno vedeckého redaktora nie je uvedené).²² Autor zodpovedajúcej kapitoly Ivan Hlaváček hodnotí význam husitských vojen pre Slovensko ako zásadný nielen preto, že husitské vojská sem opakovane vpadli, reagujúc tak na Žigmundove výpravy proti Čechám, no i preto, že to neboli len krátkodobé zákroky. Spreádzala ich agitácia husitských kazateľov medzi slovenským obyvateľstvom. Je zaujímavé si všimnúť, že o tomto slovenskí autori nikde nehovoria. Ivan Hlaváček zvlášť zdôrazňuje príbuznosť jazykov a upozorňuje, že dokonca aj Slováci katolíckeho vyznania, teda odporcovia husitov, začali používať český jazyk. A tak najstaršiu českojazyčnú písomnosť na Slovensku – dlhý úpis Stibora zo Stiboríc z 13. decembra 1422 – dal spísať protivník husitov.²³ Zvlášťne je, že autora nerušila tá skutočnosť, že listina bola spísaná niekoľko rokov pred prvým husitským ťažením na Slovensko a podľa obsahu

²⁰ Tamže, s. 572.

²¹ Tamže, s. 574.

²² BUCHVALDEK Miroslav et al. *Československé dějiny v datech*. Praha : Svoboda, 1986.

²³ Tamže, s. 145.

ju nijako nemožno pripísať vplyvu husitskej ideológie. Je zjavné, že tu zapôsobili iné vplyvy.*

Po rozdelení Československa v roku 1993 a vytvorení štátnej (národnej) ideológie samostatného Slovenska došlo k dramatickej zmene mnohých starších historiografických konceptov, vrátane prehodnotenia vplyvu husitov na Slovensko. Z veľkej časti sa tento proces udial už v krátkom období existencie ČSFR a jeho zjavné stopy možno nájsť v syntetickej práci slovenských historikov pod vedením Richarda Marsinu *Slovenské dejiny* (rok vydania v knihe nebol uvedený, no je zrejmé, že išlo o obdobie 1989 – 1991).²⁴ V predslove k tomuto veľmi krátkemu, stručnému zhrnutiu dejín Slovenska Imrich Sedlák pochválil inovatívnosť použitej koncepcie. Malo ňou byť zverejnenie „pravdy o historickom vývine Slovákov po rokoch ideologizácie spoločenských vied a jednostranného výkladu slovenských dejín“. Toto mala byť prvá syntetická práca ponúkajúca pravdivý obraz Slovenska. Preto bol vyhotovený aj jej anglický preklad, určený predovšetkým Slovákom žijúcim na americkom kontinente. „Predpokladáme, že tento objektívny pohľad sa stane súčasťou nášho historického vedomia“ – píše autor v závere predslovu.²⁵ Treba hneď poznamenať, že kniha sa zostavovala v atmosfére „nežnej revolúcie“ a slovenského hnutia za rovnosť s Čechmi v spoločnom federálnom štáte a následne za samostatný slovenský štát. Výsledkom ohlásenej objektívnej národnej koncepcie dejín založenej na kritike starých koncepcií, zamlčovania a skresľovania dejín však bola práca nemenej ideologická, len bola ideologizovaná z opačnej strany.

V časti venovanej dejinám 14. – 15. storočia R. Marsina v podstate skopíroval svoj text o husitoch na Slovensku, najmä faktografiu z *Přehledu československých dějin*.²⁶ Podstatnou inováciou bolo len zásadne negatívne hodnotenie husitského vplyvu. Uvádza sa tu, že „prevažná väčšina obyvateľstva Slovenska videla v husitoch svojich nepriateľov a obávala sa ich. Jednou z črt husitskej ideológie bol aj extrémny protinemecký nacionalizmus, preto z mnohých miest Nemci pred husitmi ušli, a nie všade sa potom už vrátili. Tak došlo k poslovenčeniu niektorých miest.“²⁷ Samozrejme, že tento proces bol pre rozvoj slovenského národa pozitívny. No „napriek tomu účinkovanie husitov na Slovensku nemožno glorifikovať“,²⁸ presviedča Marsina. Toto evidentné vymedzenie sa voči českej historiografii možno vidieť i ako istú sebakritiku autora, ktorý sa svojho času, ako sme

---

* Prenikaniu češtiny do slovenského prostredia napomohli českí vojaci, úradníci, pisári, hradní kasteláni, ktorých z českých krajín priviedol Žigmund Luxemburský, ktorý sa roku 1387 stal uhorským kráľom. Stibor zo Stiboríc mladší, ktorý dal v roku 1422 vyhotoviť spomínanú česky písanú listinu, študoval na pražskej univerzite a vo svojich službách mal veľa Čechov a Moravanov. (pozn. red.)

²⁴ MARSINA, Richard – ČIČAJ, Viliam – KOVÁČ, Dušan – LIPTÁK, Ľubomír. *Slovenské dejiny*. Martin : Matica Slovenská [údaj bibliografického strediska HÚ SAV: 1992]

²⁵ Tamže, s. 5-6.

²⁶ Tamže, s. 54-57.

²⁷ Tamže, s. 55.

²⁸ Tamže.

už videli, výrazne pričínili o zvýraznenie pozitívneho vplyvu revolučnej protifeudálnej ideológie husitov na Slovákov. No v danej situácii vystúpil do popredia ešte jeden závažný aspekt – vstup do európskych štruktúr, ktorý bol príčinou negatívneho hodnotenia hnutí smerujúcich k odtrhnutiu národného rozvoja od celoeurópskeho trendu. K takýmto hnutiam je možné priradiť i hnutie husitské, najmä ak sa oprieme o analýzu jeho výsledkov od významného českého historika Josefa Pekařa z prelomu 19. a 20. storočia. Avšak zástancovia tejto interpretácie zabúdajú na to, že husitizmus bol vlastne prvou reformáciou v Európe. Tá vyznačila vektor, ktorý nasmeroval reformátorov 16. storočia. Pôvodne sa orientoval celokresťanský, no v priebehu husitských vojen sa zmenil na národné reformačné hnutie, na svojrázny nábožensky militarizmus, ktorý sa neskôr zvrhol na čisté nájomné žoldnierstvo, a to predovšetkým na území Uhorského kráľovstva. Takémuto dialektickému prístupu sa priechi Marsinovo jednostranné negatívne hodnotenie husitského hnutia určované politickou aktualizáciou a ideou dobovej eurointegrácie: „Z európskeho hľadiska, čo sa pripúšťa aj súčasnej českej historiografii, husitské hnutie bolo zápasom Čechov proti Európe a podstatne znemožnilo cisárovi Žigmundovi účinne a koncentrovane vystúpiť proti osmanskej ríši tlačiacej sa do Európy.“²⁹

Pri hodnotení hnutia bratříkov autor uvádza, že v zásade to neboli Slováci, ale Česi – bývalí husitskí bojovníci, neskôr žoldnieri, ku ktorým sa len občas pridávali predstavitelia nižších vrstiev miestneho obyvateľstva. Spočiatku boli naozaj propagátormi husitskej ideológie, no neskôr, po porážke radikálneho krídla, vstúpil ich zvyšok do kráľovského vojska Mateja Korvína.³⁰ Zhodnoteniu bratříckeho hnutia či Jana Jiskru sa R. Marsina v tomto texte nevenoval vôbec.

Rolu nového syntetického spracovania dejín Slovenska, ktoré celé vzniklo v prostredí samostatného štátu, naplnili *Krátke dejiny Slovenska*, spracované v roku 2000 v Historickom ústave SAV pod vedením Eleny Mannovej, s ohľadom na západného čitateľa. Najprv vyšli v anglickom jazyku (*Concise history of Slovakia*), až po ňom nasledovala slovenská verzia a ďalšie mutácie. Ruský preklad tejto práce spracoval kolektív Ju. V. Bogdanova a publikoval Slavistický ústav Ruskej akadémie vied v roku 2003.³¹ Na rozdiel od všet-

²⁹ Tamže.

³⁰ Tamže, s. 56.

³¹ *A Concise history of Slovakia*. Bratislava : AEP, 2000; *История Словакии*. Москва : Институт славяноведения РАН, 2003; *Krátke dejiny Slovenska*, Bratislava : AEP, 2003.

Pozn. prekl.: Keďže autor štúdie vychádzal z ruského vydania z roku 2003, jeho pôvodné odkazy sa vzťahovali k nemu. Pri preklade boli citácie preto lokalizované aj do slovenského vydania z roku 2003 (údaje v zátvorke). Tento princíp však nebolo možné dôsledne dodržať pri jeho analýze názvov podkapitol, pretože ruská verzia vychádzala zo slovenského pracovného textu pre anglické vydanie (2000), no v realizovanom slovenskom vydaní (2003) boli tieto názvy mierne pozmenené. V ruštine je Kapitola III. nazvaná „Slovensko v období vrcholného stredoveku“, v slovenskom vydaní je „Slovensko v období vrcholného a neskorého stredoveku“. Jej podkapitola III/3. „Politické dejiny 15. storočia“ je v ruskom vydaní delená na dva odseky: 3.1 Žigmund Luxemburský a 3.2 Vytvorenie stavovského štátu (podobne i v anglickom vydaní

kých predchádzajúcich syntetických prác v nej nie je vplyv husitských vojsk a bratrického hnutia uvádzaný pod samostatným záhlavím. Táto tematika je včlenená do textu tretej kapitoly „Slovensko v období vrcholného stredoveku“, presnejšie do jej podkapitoly „Slovensko v 15. storočí“, ktorej autorkou je Daniela Dvořáková. Tento text sa ďalej delí na dva odseky: „Žigmund Luxemburský“ a „Vytvorenie stavovského štátu“ a po nich nasledujú podkapitoly „Sociálna štruktúra neskorostredovekej spoločnosti“ a „Kultúra 15. storočia“. Už zo samotného spôsobu štruktúrovania textu je zjavné, že sama koncepcia „česko-slovenských revolučných vzťahov v minulosti“ sa už úplne pobrala do dejín. Husitský vplyv sa minimalizuje a hodnotí sa výlučne negatívne, pričom autorka v mnohom opakuje a rozvíja tvrdenia neskorého R. Marsinu. Dvořáková sa v stopách nemeckej a i časti novej českej historiografie snaží prekonať negatívny stereotyp pri hodnotení Žigmunda a ukázať kladné stránky jeho vlády, čo možno považovať za úplne legitímny a aktuálny postup. Autorka kritizuje marxistickú historiografiu, ktorá považovala Žigmunda za predstaviteľa „reakčných síl“ súperiacich s „pokrokovými silami ľudu, ktoré našli svoj výraz v husitizme“. Pritom oprávnene poznamenáva, že *„tento skreslený pohľad sa dotýkal aj hodnotenia vplyvu husitizmu na Slovensku“*.³² Ďalej presvedča, že *„preceňoval sa jeho vplyv, nadhodnocoval sa počet prívržencov husitizmu z radov šľachty, vznikali teórie o akýchsi ohniskách či táboroch husitov na Slovensku, ktoré sú neudržateľné a novšie historické práce ich vyvrátili.“*³³ Takéto tvrdenie však okamžite vyvoláva otázku, odkiaľ R. Marsina a ďalší historici čerpali dovtedy uvádzané údaje, keď okruh prameňov sa nezmenil. Žeby snád' na Slovensku neexistovali husitské tvrdze, o ktorých hovoria pramene? Alebo autori z nejakého dôvodu chcú ich existenciu ignorovať? Daniela Dvořáková výrazne zjednodušuje rozloženie síl, keď uvádza, že na stranu husitov prechádzali jednotliví feudáli, ktorí využívali ich vojenskú silu na typické vzájomné lúpenie majetku susedov a „vybavovanie starých účtov“, a preto *„ťažko však za tým hľadať nejaké presvedčenie či sympatie k husitizmu“*. Akceptáciu jej tézy sťažuje skutočnosť, že husiti predstavovali nielen vojenskú silu, ale boli aj odlišnou konfesiou, ktorej využitie, hoci s cieľom vlastného obohatenia feudálov na Slovensku, predpokladalo účasť na prijímaní pod oboma spôsobmi, teda stávanie sa do pozície heretika so všetkými vyplývajúcimi dôsledkami, čo nebýva charakteristické pre „typické vzájomné lúpenie“. Preto nemožno zamietat' konfesionalno-ideologický, presnejšie povedané náboženský faktor (jeho využitie na čisto politické ciele a osobný zisk sa objaví až neskôr, s náboženskými vojnami polovice 16. až polovice 17. storočia). Ďalej D. Dvořáková opakuje tézu R. Marsinu o tom, že pre obyvateľov Slovenska boli *„husitské vojská, podnikajúce pustošivé výpravy*

---

sú odseky: Žigmund Luxemburský a Zrod stavovského systému); v slovenskom vydaní sú odseky tri: Žigmund Luxemburský – Boje o uhorský trón a úpadok kráľovskej moci – Matej Korvín.

³² *История Словакии*, s. 111 (slov. vydanie s. 83).

³³ Tamže s. 112 (slov. vydanie s. 83).

(tzv. *spanilé jazdy*) na územia susedných štátov, jednoznačne nepriateľmi.“ Zdôrazňuje sa hospodársky regres a úbytok obyvateľstva. Opakuje sa známy názor, podľa ktorého boj proti husitom Žigmundovi „v podstate znemožňoval“ účinne bojovať proti tureckej expanzii,³⁴ hoci sa neuvádza, prečo považoval ohrozenie zo strany husitov za vážnejšie než zo strany Turkov.

Jan Jiskra je tu charakterizovaný len ako úspešný veliteľ.³⁵ O bratříkoch sa nevraví takmer nič, len to, že „sužovali krajinu“. Vysvetlenie o charaktere ich hnutia chýba, no zaradené sú údaje o ich vojenskej sile, vrátane 36 poľných táborov a hradov,³⁶ hoci vyššie – ako si čitateľ iste pamätá – sa existencia „táborov“, ku ktorým patria i poľné tábory, na území Slovenska odmieta. Bratrícke povstanie roku 1467 je nazvané jednoducho „povstaním“ proti Matejovi Korvínovi, ktoré potlačil.³⁷ Ani slovom sa nespomína bratrícky vodca Peter Aksamit a jeho ideológia. Namiesto toho sa podrobne vysvetľuje uhorská vnútropolitická situácia daného obdobia.

Na konci našej analýzy možno konštatovať nasledujúce závery: Po vzniku samostatnej Slovenskej republiky, ktorá už nemala potrebu opierať sa o teóriu dávnych historických kontaktov medzi českým a slovenským národom a o tvrdenia o kladoch českého vplyvu, sa koncepcia husitského vplyvu na Slovensku transformovala z pozitívnej na úplný opak. Obe spomenuté koncepcie sa prezentovali ako vedecky objektívne, i keď sú v skutočnosti ideologicky a politicky determinované. Ako obvykle, objektívna pravda je kdesi uprostred. Historická pamäť o vojnách, aj tých časovo veľmi vzdialených, je aj naďalej na úrovni mytologizovanej a ideologizovanej histórie slúžiacej ako objekt aktuálnych manipulácií.

Cituj:

MELNIKOV, Georgij P. Interpretácia husitských vojen v slovenskej historiografii druhej polovici 20. storočia. In *Forum Historiae*, 2014, roč. 8, č. 1, s. 80-90. ISSN 1337-6861.

...

Prof. Georgij P. Mel'nikov, kandidát historických vied, vyštudoval Fakultu histórie na Moskovskej štátnej univerzite. V roku 1977 obhájil dizertačnú prácu na tému Sociálna štruktúra a politický boj v českom meste v prvej polovici 16. storočia. Do roku 1992 pracoval v Ústave slavistiky Ruskej akadémie vied. Od roku 1994 pôsobí v Štátnej akadémii slovanských kultúr v Moskve, kde je členom vedeckej rady akadémie, dekanom fakulty kulturológie a riaditeľom Centra výskumu slovanských kultúr. Je autorom monografie *Kultúra zahraničných slovanských národov* (Moskva : Interpraks, 1994) a zostavovateľom trojväzkovej práce *Dejiny kultúr slovanských národov* (Moskva : GASK, 2003 – 2008).

³⁴ Tamže.

³⁵ Tamže s. 115 (slov. 85).

³⁶ Tamže s. 117 (slov. 87).

³⁷ Tamže. s. 119 (slov. 89).